

УДК 37.091.43ЯЗЮН

DOI: <https://doi.org/10.33989/2226-4051.2024.30.320901>

Нелля Ничкало, м. Київ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5989-5684>

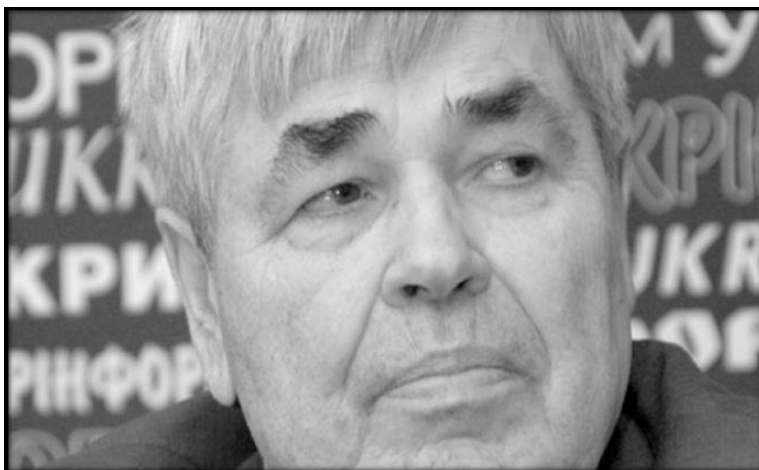
ВІДДАНІСТЬ УКРАЇНИ, ПЕДАГОГІЦІ, ОСВІТІ

У статті на основі особистих спогадів про управлінську, наукову, педагогічну діяльність академіка Івана Андрійовича Зязюна окреслено внесок ученого-педагога в розвиток української педагогічної освіти, субдисциплін педагогіки, доведено прогностичність його філософсько-педагогічних ідей для української освіти і педагогічної науки. У процесі застосування біографічного методу, методу наративу, прогностичного аналізу узагальнено основні чинники професійного сходження особистості І. А. Зязюна до вершин педагогічної майстерності та наукової творчості. Проаналізовано життєві факти про Івана Андрійовича та досвід його дослідницької управлінської діяльності. Визначено перспективи вивчення спадщини академіка, проєктування його важливих ідей у сфері сучасної педагогічної освіти, у галузі педевтологічних, психопедагогічних досліджень. Наукова спадщина академіка І. А. Зязюна – це справжній філософсько-педагогічний скарб для подальшого розвитку освіти і педагогічної науки в Україні та інших державах.

Ключові слова: академік Іван Андрійович Зязюн; дитиноцентризм; Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна Національної академії педагогічних наук України; інтердисциплінарність; педагогіка, психопедагогіка; педагогічна майстерність; цінності.

«Педагогіка – це моє життя...»

Іван Зязюн

Постановка проблеми. Українська земля подарувала світу видатних педагогів, імена яких увійшли в історію освіти і науки не лише нашої держави. Серед них – Іван Андрійович Зязюн – філософ, психолог і педагог, талановитий організатор освіти і державний діяч.

Цінність наукової спадщини академіка Івана Андрійовича Зязюна полягає в її інтердисциплінарності, основою якої є методологія філософії освіти в баченні цього видатного українського вченого. Її коріння – у філософії серця Григорія Сковороди, Панфіла Юркевича, в українській народній педагогіці, що знайшла яскраве втілення в ідеях, концепціях і методиках десятків тисяч педагогів. На різних історичних етапах вони віддавали освіті свій інтелект, розум і невичерпну любов до дитини, яка зростала, ставала на ноги й, долаючи різні незгоди, утверджувалася в особистому житті і професійній діяльності.

Мені пощастило понад 20 років разом працювати з Іваном Андрійовичем Зязюном, вчитися у нього, бачити глибинні витoki української педагогіки, по-філософськи долати перепони, осмислювати суперечності і перспективи розвитку педагогіки як науки про Людину і для Людини в умовах незалежної України. То була надзвичайно важлива життєва і наукова школа методологічного зростання...

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній педагогічній науці відомі й молоді дослідники звертаються до спадщини академіка І. А. Зязюна, осмислюючи його філософсько-методологічні ідеї (В. Андрущенко, Г. Васянович, В. Кремень, Г. Філіпчук та ін.), вивчаючи біографічні факти, чинники особистісного і професійного розвитку (О. Лавріненко, О. Романовський, О. Семенов та ін.). Водночас є необхідність посилення уваги до спадщини академіка в контексті утвердження парадигми дитиноцентризму в українській освіті, розвитку ідей педевтології, андрагогіки, психопедагогіки.

Мета статті – проаналізувати внесок академіка Івана Андрійовича Зязюна в розвиток української педагогічної освіти, субдисциплін педагогіки та обґрунтувати прогностичність філософсько-педагогічних ідей ученого для подальшого розвитку української освіти і педагогічної науки.

Методи дослідження. Реалізація мети нашого дослідницького пошуку потребувала застосування сукупності методів, зокрема: *біографічний метод* – виявлення основних чинників професійного сходження особистості І. А. Зязюна до вершин педагогічної майстерності, наукової творчості; *метод наративу* – узагальнення життєвих фактів про Івана Андрійовича, досвіду його дослідницької, управлінської діяльності на основі особистих спогадів; *прогностичний аналіз* – окреслення перспектив вивчення спадщини академіка, проєктування його важливих ідей у сфері сучасної педагогічної освіти, у галузі педевтологічних, андрагогічних, психопедагогічних досліджень.

Виклад основного матеріалу.

Гальма, суперечності і перепони... У документах НАПН України, Інституту педагогіки і психології професійної освіти (з 30 січня 2007 р. – Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих), а також в опублікованих і не опублікованих спогадах багатьох його учнів, студентів, викладачів Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка (нині – Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка), працівників Міністерства народної освіти УРС, а з 1991 р. Міністерства народної освіти України та академічних інститутів викладено чимало унікальних і маловідомих фактів з наукової біографії академіка Івана Зязюна. Вони характеризують ученого філософа-педагога як неповторну особистість із притаманними йому цілеспрямованістю, наполегливістю і принциповістю, силою волі і характером, вмінням боротися, відстоювати свою точку зору.

Ці та інші риси особистості академіка простежувалися на різних етапах його науково-педагогічної діяльності. Як відомо, Інститут педагогіки і психології професійної освіти було створено 24 листопада 1993 р. завдяки підтримці Михайла Фоменка (Міністра народної освіти УРСР у 1979 – 1990 рр.). Як тодішній завідувач відділу освіти, культури, охорони здоров'я та соціального забезпечення Кабінету Міністрів України він підтримав пропозицію Президії АПН України щодо створення Інституту. 30 січня 2007 р. його перейменовано на Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих.

На такій сприятливій хвилі Іван Андрійович розпочав динамічно діяти, щоб Інститут якомога швидше «став на ноги». Спочатку дуже гарно вирішувалось питання щодо його дислокації. Тодішній ректор Державної академії легкої промисловості (ДАЛП), професор, кандидат історичних наук Дмитро Головка зразу ж позитивно відгукнувся на клопотання академіка Івана Зязюна й вирішив питання щодо виділення прекрасних аудиторій у модерному багатоповерховому будинку для розміщення академічного інституту. Він запропонував розумний варіант реконструкції цього поверху. Директор Київської гімназії № 109 ім. Т. Г. Шевченка Анатолій Черниш виділив дві великі кімнати на першому поверсі. Відповідно до Адміністративного кодексу Інститут досить швидко було зареєстровано. Ректор ДАЛП уже на другий день підписав лист до Печерської районної адміністрації, було відкрито банківський рахунок нової наукової установи.

Нашій радості не було меж... За вказівкою ректора швидко розроблено проєкт реконструкції, замовлено дерев'яні перегородки, навіть вхідні двері до Інституту. Понад 100 тис. гривень було перераховано ДАЛП на виготовлення усього цього в її майстернях. Замовлення також було виконано швидко! Визначено дату урочистого відкриття академічного інституту в приміщенні ДАЛП.

Та наша радість тривала не дуже довго. За два тижні до відкриття Інституту несподіваний дзвінок проректора ДАЛП з адміністративно-господарської частини: «Нелля Григорівно! Передайте директору Зязюну таке: прийнято негативне рішення щодо розміщення Вашого інституту в ДАЛП... Вам відмовлено!»

Біжу до Івана Андрійовича з цією гіркою звісткою... Його реакція зовні була ніби спокійною. «Все зрозуміло, – сказав він тихо. – Почали діяти – робити зло мої старі недруги з Печерська... Супроводжують мене постійно. Не можуть мені вибачити багато чого – ні ректорської діяльності в Полтаві, ні міністерських справ (виводив учителів на Хрещатик на демонстрації, коли вони не отримували заробітної плати по 3-6 місяців), ні виступів із трибуни Верховної Ради України на захист освіти і гідності вчителя, ні педагогічної майстерності... Це діє парадокс Ісуса Христа: чим більше робиш людям добра, тим більше дістаєш голок у серце...».

Не так легко було вмовити нашого академіка піти на офіційний прийом до ректора ДАЛП. Дуже впирався, не хотів приниження. Навіть дивно, що ректор Дмитро Головка зразу ж призначив зустріч на наступний день на 12 годину. Заходимо до ректорського кабінету: по центру – пан ректор, а зліва і справа – проректори та керівники різних служб. Усі виступали й фальшиво співчували нам, казали, що в них уже є аж 24 орендарі й немає вільних приміщень. Підсумував це театральне організоване засідання пан ректор. Він не знав, куди зникли ті аудиторії, які він нам запропонував півтора місяці тому... Ганьба!

Іван Андрійович стискає свої немаленькі кулаки й говорить мені суворо: «Нам немає тут що робити. Пішли звідси. Все зрозуміло!» Й тягне мене за руку до дверей. «Ні, Іване Андрійовичу! Я не піду, доки не скажу, що думаю про ректора-зрадника і боягуза та його блюдолизів. Дмитре Богдановичу! Ви донедавна секретар Київського міського комітету Компартії України з ідеологічної роботи, кандидат наук. Перед Вами – академік, донедавна міністр народної освіти України Іван Зязюн. Як Вам не соромно...» І далі мене «понесло»: сказала таке ректору та його улесливій команді, чого їм ніхто в житті не говорив... Усі сиділи, ніби німі, опустили голови. А ректор до мене підкреслено ввічливим тоном: «Ну что Вы такое говорите... Мы очень хотели, но не получилось...» На «прощання» прочитала їм рядки Ліни Костенко з вірша, присвяченого Г. С. Сковороді:

«Час пролітає з реактивним свистом.

Жонглює будень святістю і свинством...».

Дуже шкода, що він жонглює і в мирний час, і в умовах страшної російської війни проти України...

Це лише один конкретний епізод негідної поведінки окремих високопосадовців, які за чиєюсь вказівкою «з гори» намагалися загальмувати або й зовсім знищити інноваційні справи, ініційовані й започатковані академіком Іваном Зязюном. І так було не раз і в його особистій науковій долі, і в історії Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, якому 20 вересня 2018 р. присвоєно ім'я його засновника...

«Закулісні гравці» проти академіка Івана Зязюна діяли досить активно. Вони пророкували, що Інститут не відбудеться і не доживе навіть до одного року. Такий злий прогноз не справдився! З кожним роком Інститут педагогіки і психології професійної освіти зміцнював інтелектуальні крила, об'єднував яскраві особистості педагогів-новаторів, започатковував сміливі експерименти з педагогічної майстерності, андрагогіки, педевтології, професіології, психології праці, розробляв і впроваджував перші в Україні концепції розвитку педагогічної освіти й освіти дорослих, професійного навчання на виробництві, формувалася потужна наукова школа.

Нині науково-педагогічні працівники цього Інституту (директор – член-кореспондент НАПН України Лариса Лук'янова), хоча їх у зв'язку майже із щорічними скороченнями стало втричі менше (з 12 відділів – 4, із 120 науковців – 44), творчо й цілеспрямовано впроваджують ідеї гуманістичної концепції академіка Івана Зязюна.

Ниточка життя обірвалась несподівано... 29 серпня 2014 р. перестало битися серце Івана Зязюна – вірного сина українського народу, видатного вченого – філософа і педагога, державного і громадського діяча. Сумували не лише близькі родичі, а й Зязюнівська науково-педагогічна родина всієї України, а також зарубіжні вчені, які добре знали концепцію педагогічної майстерності нашого академіка й співпрацювали з ним не один рік. Разом із нами проводжали академіка Івана Зязюна в інші світи (на цвинтар села Пашківка Ніжинського району Чернігівської області) професор, доктор хабілітований, голова Наукового педагогічного товариства «Польща-Україна» Францішек Шльосек та інші польські вчені... На пам'ятнику академіку Івану Зязюну викарбовано слова: «Прошу у Бога одного – часу для добра людям...» А в будинку, де він народився і помер, відкрито Музей-садибу Івана Зязюна

Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Від глибини серця дякуємо за це академіку Віктору Андрущенко...

Філософія серця Григорія Сковороди, педагогіка і психологія серця Івана Зязюна, педагогіка серця Марії Лопаткової, психопедагогіка, «олюднення людини, відкривання людини в людині» (за Яном Павлом II), добротворення впродовж життя – *невмирущі*...

Під час кровопролитної російської агресії проти України ці наукові педагогічні категорії набули особливого значення – передусім духовного і загальнолюдського. Не випадково саме в тяжку добу історії нашої держави українські вчені обґрунтовують і вводять у науковий обіг принципово нові категорії. Серед них – «педагогіка зраненого серця» (О. Лавріненко). Як гірко, що сьогодні мільйони зраних сердець дітей, їхніх батьків, дідусів і бабусь, воїнів Збройних Сил України, полонених, матерів і батьків, які не дочекались своїх дітей з поля бою, над могилами яких майорять прапори України на цвинтарях у всіх містах і селах України. Як лікувати «зранені серця» десятків мільйонів українців – дітей і дорослих? Для цього потрібна нова педагогіка – олюднена, одухотворена, міждисциплінарна.

На генетичному рівні академік Іван Зязюн відчував небезпеку і зло з боку РФ. Він ніколи не був прихильником радянських ідеологічних догм, не схилив голови перед московитами... З дитинства пам'ятав настанови своєї бабці Ганни Йосипівни Деркач, яка називала Сталіна «страшним гаспидом». Про це згадував Іван Андрійович у своїй книзі «Педагогіка добра: ідеали і реалії» (2000 р.). 20 лютого 2014 р., коли російський гаспид розпочав анексію Криму і фактично розпочав війну проти України, – не було несподіванкою для нашого академіка. Він неодноразово говорив, що Росія ніколи не змириться з незалежністю нашої держави, вона розпочне війну проти України...

Не дожив Іван Андрійович до 24 лютого 2022 р., коли вибухнула смертоносна російська війна проти України, що триває третій рік. Я не лише здогадуюсь, а й добре знаю, якими словами і діями він відреагував би на цей злочин проти людства...

Під час повномасштабної російської агресії тисячі його вихованців, загальну кількість яких сьогодні неможливо встановити (студенти, аспіранти, докторанти, викладачі педагогічних інститутів і університетів творчо впроваджують інноваційні ідеї свого Вчителя, створюють нові методики і проекти, волонтерять,

допомагають дітям, їхнім батькам і вчителям – внутрішнім переселенцям. Вони багато і самовіддано працюють на засадах педагогічної дії воєнної доби.

Прогностичність філософсько-педагогічних ідей академіка.

Наукова спадщина вченого-філософа і педагога – це досить складне і недостатньо вивчене питання, хоча в науковій бібліографії досить широко представлено творчий доробок академіка. Йдеться про четверте, перероблене і доповнене видання біобібліографічного покажчика «Іван Андрійович Зязюн: педагог, вчений, філософ» (Ничкало, & Штома, 2018). У ньому систематизовано наукові та науково-методичні праці академіка, літературу про його життя, науково-педагогічну і громадську діяльність, перелік дисертацій, захищених під його керівництвом. Безумовно, це надзвичайно цінний банк даних про великий доробок ученого.

На нашу думку, це потребує методологічного міждисциплінарного аналізу змісту праць ученого та публікацій про його наукову життєдіяльність і багатолітні творчі пошуки. Президент НАПН України Василь Кремень зазначає: «В Україні й за кордоном І. А. Зязюн добре відомий фундаментальними науковими пошуками: це і філософія освіти, і теорія і методика професійної освіти, і проблеми естетичного виховання. Означені напрями знайшли глибоке розкриття в понад 550 публікаціях. Серед численних позицій: монографії, підручники, навчальні та навчально-методичні посібники для студентів педагогічних закладів освіти, аспірантів, учителів та викладачів, статті, опубліковані в українських і зарубіжних часописах. Мірилом вартості кожної з фундаментальних науково-педагогічних книг («Естетичний розвиток особи», «Естетичний досвід особи», «Основи педагогічної майстерності», «Педагогічна майстерність», «Краса педагогічної дії», «Педагогіка добра: ідеали і реалії»), високо поцінованих у науково-педагогічному світі, крім теоретичної глибини й актуальності, є також міцний зв'язок з практичними потребами життя. У підручниках життєвими барвами і мелодіями реалій постає краса буднів педагогічної праці, процес виховання обдарованої особистості, її становлення і самоствердження. Кожна книга написана серцем. Енергія думки органічно втілена в енергії слова, яке мудро розкриває глибинну сутність Людини і Педагогіки Добра» (Кремень, 2017).

Наголосимо на винятково важливому значенні монографії «Філософія педагогічної дії» (2008 р.). У ній автор представляє унікальну дослідницьку палітру, зокрема: концептуально-методологічні та дидактичні підходи до наукових досліджень

педагогічної освітньо-виховної проблема-тики; свобода особистості у просторі педагогічної дії; технології і техніки розвитку особистісної свободи суб'єктів учіння; концептуальні підходи до педагогічної майстерності як стратегічної домінанти свободи суб'єктів учіння; модернізація сучасної педагогічної освіти в Україні, логізація особистісної моделі педагогічного світогляду; гносеологічні та культурологічні виміри освітньої системи.

Ця фундаментальна праця пронизана філософсько-креативною енергетикою пошуку, відданістю науці і шкільництву. Його широкі і глибокі наукові інтереси синтезували філософію, культурологію, мистецтвознавство, педагогіку, психологію, філософію освіти. Наукова спадщина вченого акумулює досвід багатолітньої діяльності наукової школи педагогічної майстерності на основі принципів міждисциплінарності та прогностичності. Вивчення й обґрунтування наукових прогнозів і рекомендацій – одне із завдань наукознавства. Як учений-філософ і педагог, академік І. А. Зязюн є яскравим представником української науки. У статті «Немає педагогіки без педагога...», опублікованій у ювілейному випуску науково-педагогічного часопису «Рідна школа» (2012 р.), він теоретично обґрунтовує таке положення: «Насправді проблему якості педагогічної освіти цілком можна було б віднести до розряду глобальних світових проблем». На наше переконання, педагогічну спадщину академіка доцільно розглядати прогностично у філософському і педагогічному контекстах.

Тонко відчуваючи прогностичність педагогічних ідей європейських учених у контексті теорії «множинного інтелекту», І. А. Зязюн обґрунтовував теоретичні засади психопедагогіки. Педагогіка 80-х років минулого століття була тісно пов'язана з

філософсько-педагогічними поглядами Івана Андрійовича, який прагнув і досягав того, щоб ідея освітньо-культурного синтезу реалізовувалася у вищому педагогічному навчальному закладі. Прагнучи бути зразком інтелігентності, носієм високих еталонів культури українських просвітителів, він особистим ректорським прикладом надихав студентів і молодих науково-педагогічних працівників на культурну самореалізацію їхнього «множинного інтелекту», вмів відшукувати таланти, підтримувати й супроводжувати їхнє «методологічне і науково-педагогічне дозрівання».

Концепція педагогічної майстерності вченого-філософа має глибоке коріння від джерел української історії, культури, етнонаціональних традицій, мудрості нашого народу. Впродовж багатьох років Іван Андрійович обґрунтовував, відшліфовував і, можна сказати, викристалізовував теоретико-методологічні положення й нетрадиційні дидактичні засади педагогічної майстерності. За цей історичний період, що охоплює складні й важливі етапи в розвитку системи освіти нашої держави, народжувалася, проходила становлення і динамічно розвивалася сучасна українська наукова школа педагогічної майстерності. Незаперечним є те, що її творець – видатний філософ-педагог І. А. Зязюн (Ничкало, 2013, с. 52).

У науковій спадщині академіка І. А. Зязюна нами виокремлено також *прогностичність* у людинознавчому контексті, що передається педагогічній громадськості безпосередньо через його наукову школу педагогічної майстерності. Вона формувалася на основі принципів, апробованих тривалим історичним досвідом пізнавальної діяльності українських педагогів і філософів.

Українська наукова школа педагогічної майстерності – ще один переконливий приклад відданості наукового лідера, академіка І. А. Зязюна цій благодатній і життєдайній ідеї. Впродовж майже чотирьох десятиліть ним пройдено складний шлях боротьби за право цієї ідеї на життя, її утвердження й розвиток. Це виявлялося у створенні і введенні до навчальних планів курсів педагогічної майстерності, відкритті майже в усіх педагогічних інститутах кафедр педагогічної майстерності. На цьому багаторічному шляху не все було оптимістичним, світлим і радісним. Упродовж останнього десятиліття в класичних університетах (і не тільки в них) педагогічний компонент (історичний, і теоретичний, і практичний) значно звузився. На жаль, у багатьох ВНЗ зникли кафедри педагогічної майстерності, майже до мінімуму зведено педагогічну практику (Ничкало, 2013, с. 53).

Глибокий філософсько-педагогічний аналіз освітніх процесів, здійснений академіком І. А. Зязюном, зумовив такий висновок: «у розвитку вищої педагогічної освіти в Україні ХХ – на початку ХХІ ст. виокремлюються дві тенденції: перетворення педагогічних інститутів на педагогічні університети; трансформація педагогічних університетів на класичні. За умови збереження такої тенденції можна прогнозувати повну втрату системи вищої педагогічної освіти в нашій державі, котра є великим національним надбанням» (Ничкало, 2008, с. 31).

Роздуми І. А. Зязюна щодо покликання вчителя виконувати в суспільстві масштабні завдання потребують нового прочитання й глибокого осмислення керівниками вищих органів влади та управління розвитком освіти, міністерськими чиновниками, а також науковцями, які досліджують проблеми підготовки майбутнього вчителя та його подальшого професійного розвитку. Воно (суспільство) зацікавлене не тільки у збільшенні кількості освічених людей, а й у високій їх кваліфікації, громадянській самосвідомості, вмінні самостійно, творчо мислити, правильно оцінювати ситуацію і брати на себе відповідальність за результати діяльності. Всебічний розвиток особистості залежить достатньою мірою від професійних і педагогічних здібностей учителя, раннього їх вияву і розвитку до рівня високої майстерності. Тому зрозумілий інтерес до особистості вчителя як об'єкта наукового дослідження з боку філософії, соціології, психології, педагогіки, демографії та інших наук (Зязюн, 2000, с. 117).

Це також стосується і положень щодо соціальної функції вчителя. Вона полягає в тому, щоб «у межах суспільного поділу праці готувати молодь до професійної діяльності згідно з потребами особистості і врахуванням її природних задатків (передбачається, що цю програму вчитель реалізує разом із сім'єю вихованця)». Але, відповідаючи за передачу від покоління до покоління суспільного досвіду в усій його різноманітності, вчитель зобов'язаний потурбуватися про «продовження свого роду» – залучати педагогічно обдаровану молодь до праці у школах, технікумах, вищих навчальних закладах (Ничкало, 2013, с. 56).

Як зазначає І. А. Зязюн, із соціальної ролі випливає особлива соціальна позиція вчителя, зумовлена ставленням до нього соціуму взагалі й кожного його представника зокрема. Це, власне, є його (вчителя) соціальний статус, який виникає не стихійно, не автоматично і залежить не лише від власного бажання, а й від можливостей суспільства розвивати педагогічні здібності кожного вчителя (Зязюн, 2000, с. 117-118). Отже, підготовка вчителя до виконання високого соціального призначення є складним завданням соціального управління, що потребує поетапного вирішення.

До особистості вчителя, до якості його професійно-педагогічної діяльності, до нього як до суб'єкта начальновиховного процесу, суб'єкта педагогічного спілкування нині висувуються нові, зрослі вимоги. Це помітно впливає на розширення комплексу взаємопов'язаних завдань, що покладаються на педагогічну освіту.

У цьому контексті важливе значення має Концепція багаторівневої педагогічної освіти в Україні, проєкт якої підготовлено академіками В. П. Андрущенко та І. А. Зязюном. Ці вчені обґрунтували вихідні положення концепції особистісно орієнтованої педагогічної освіти в Україні, її принципи (гуманізації, гуманітаризації, фундаменталізації, інтеграції, демократизації). Концепція особистісно орієнтованої підготовки педагога – це система психолого-педагогічних ідей про цілі, зміст, технології і професіоналізм педагогічної системи (процес реалізації педагогічної дії педагогом), що забезпечує запит (соціальний і особистісний), функціонування й особистісний розвиток суб'єктів навчання (Андрущенко, Зязюн, 2011, с. 5).

Президія НАПН України 20 квітня 2011 р. схвалила Концепцію багаторівневої педагогічної освіти в Україні. Розв'язання визначених у ній завдань потребує постійної уваги до реалізації принципу наступності. У зв'язку з цим доцільно звернутися до висновку, обґрунтованого К. Поппером. Цей видатний британський філософ, логік і соціолог пише про те, що ми не можемо все розпочинати з чистого аркуша, а маємо спиратися на те, що було зроблено в науці до нас... У науці ми прагнемо до прогресу, а це означає, що ми мусимо спиратися на своїх попередників. Вважаємо, що ця думка має методологічне значення для різних галузей наукового знання – і гуманітарних, і соціально-економічних, і технічних, і медичних та інших.

Молода генерація українських учених-педагогів спирається на своїх попередників, на наукову школу педагогічної майстерності академіка І. А. Зязюна, що високо поцінована не лише в Україні, а й за її межами. Про це може свідчити, наприклад, перевидання у 2005 р. в Польщі підручника «Педагогічна майстерність» за його редакцією. До цієї унікальної праці вступне слово написав видатний польський учений Тадеуш Вацлав Новацький, якого називають Нестором польської педагогіки, а передмову – відомий дослідник проблем учителя, тодішній Голова Комітету педагогічних наук Польської академії наук, іноземний член НАПН України Тадеуш Левовицький (Ничкало, 2013, с. 63-64).

Висновки. Прогностичність наукових поглядів українського вченого, на нашу думку, полягає також у *міждисциплінарному аналізі положень європейської філософії психопедагогіки, зокрема, обґрунтуванні ідеї освітньо-культурного синтезу*. Адже різні види інтелекту взаємно посилюють один одного. Достатньо уважно вивчити біографії видатних особистостей, щоб переконатися в тому, що *«окремий талант є сумою талантів»*. Філософ-естет і педагог І. А. Зязюн так характеризував себе: *«Моя неповторність успадкована трохи від батька-матері, трохи від учителів, трохи від самотійного пізнання людської психології»* (Зязюн, 2000). На його думку, *«у співробітництві вчителя й психолога більш успішно вирішуються завдання, пов'язані з повноцінним психологічним і особистісним розвитком кожної дитини на різних етапах її шкільного життя, особливо*

перехідних, з різними проблемами обдарованих дітей, дітей невстигаючих, дітей, які мають відхилення в учінні й поведінці» (Ничкало, & Боровик, 2013, с. 107).

Підкреслимо важливе значення запропонованих І.А.Зязюном напрямів і видів «діяльності-дії психолога». Серед них – психологічне просвітництво, психологічно-профілактична робота, психологічно-діагностична, розвивально-корекційна та консультативна робота. Наголосимо на перспективності положень щодо системної взаємодії педагогів і психологів, що схарактеризовані ним відповідно до трьох взаємопов'язаних етапів: мотиваційно-цільового, операційно-технологічного та рефлексивно-регуляторного (Ничкало, 2017, с. 14-15).

Наголосимо також на цінності міждисциплінарного аналізу положень європейської філософії психопедагогіки, зокрема, обґрунтуванні ідеї освітньо-культурного синтезу. Адже різні види інтелекту взаємно посилюють один одного. Цінність педагогічної професії передана наступним поколінням у таких афоризмах ученого:

- Серед вічних професій учительська посідає особливе місце: вона – початок усіх професій. Змінюються умови й засоби виховання, та незмінним залишається головне призначення вчителя – навчити людину бути Людиною.
- Учитель, його майстерність, його талант – невичерпне джерело багатства народу, який прагне до інтелектуальної, етико-естетичної культури в часи усіяких потрясінь і негараздів.
- Учитель має бути вчителем протягом усього життя.
- Я творчим учителем вважаю того, з ким учням радісно.
- Учитель уособлює в самому собі творця уроку, і виконавця, і режисера виконання творчого задуму для отримання найвагомішого результату – глибокого знання учнями.
- Обдарований учитель продовжує свою справу в талановитому учневі.

У педагогічному контексті прогностичними є: положення щодо пріоритетності проблеми вчителя і педагогічної освіти в державній освітній політиці; ідеї педагогіки культуро- і людино-творчості (за В. П. Андрущенко); «краси педагогічної дії» (за І. А. Зязюном) у неперервному професійному розвитку вчителя;

професійного становлення і розвитку творчого потенціалу педагога; «категорії гармонії» (за Г. О. Баллом) в аналізі сучасних і перспективних проблем української освіти; у творчій реалізації прогресивних ідей філософії людиноцентризму в сучасному освітньому просторі та на подальших етапах розвитку нашої держави (за В. Г. Кременем).

Отже, глибинне розуміння сучасних проблем підготовки майбутнього вчителя та його професійного розвитку в умовах глобалізаційних, інтеграційних процесів та цифрової трансформації суспільства, креативність, небайдужість і прогностичний підхід сприяють успішному впровадженню надзвичайно цінних ідей концепції педагогічної майстерності І. А. Зязюна. Наукова спадщина академіка І. А. Зязюна – це справжній філософсько-педагогічний скарб для подальшого розвитку освіти і педагогічної науки в Україні та інших державах.

Водночас наголосимо, що реалізація ідей цього неповторного і невмирущого скарбу неодмінно потребує, щоб Учитель, його підготовка і соціальний статус були пріоритетом у державній освітній політиці. Нині вкрай потрібна Державна програма «Вчитель» – не на папері, не на рівні загальних гасел і декларацій, як це вже було в історії незалежної України... Ця програма має бути реальною, за її виконання мають відповідати найвищі державні посадовці, усі міністерства і відомства, об'єднані територіальні громади. Треба глибоко усвідомити, що без талановитого креативного Вчителя не буде ні лікаря, ні митця, ні фахівця з цифровізації, журналіста і військового – патріота України.

Список використаної літератури

- Андрущенко, В., Зязюн, І. (Уклад.). (2011). *Концептуальні підходи до розвитку багаторівневої педагогічної освіти в Україні*. Інститут пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, Асоціація ректорів педагогічних університетів України. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова.
- Зязюн, І. А. (2000). *Педагогіка добра: ідеали і реалії*: наук-метод. посіб. Київ: МАУП.
- Кремень, В. Г. (2017). Наукова спадщина Івана Зязюна у вимірах інноваційного розвитку освіти. В кн. *Наукова спадщина академіка Івана Зязюна у вимірах сучасності й майбутнього*: збірник матеріалів І Міжнар. наук.-практ. конф. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. Взято з <http://surl.li/qrnesx>.
- Ничкало, Н. Г., Вовк, М. П., & Філіпчук, Н. О. (2024). Педагогіка серця і добра академіка Івана Зязюна. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 6 (1), 1-8. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6106>

- Ничкало, Н. Г. (2013). Українська наукова школа педагогічної майстерності – скарбниця сьогодення і майбутнього. *Рідна школа*, 3, 3-11. Взято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2013_3_3
- Ничкало, Н. Г. (2017). Прогностичність наукової спадщини академіка Івана Зязюна. В кн. *Наукова спадщина академіка Івана Зязюна у вимірах сучасності й майбутнього*: збірник матеріалів I Міжнар. наук.-практ. конф. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. Взято з <http://surl.li/qtncsx>
- Ничкало, Н. Г. (Голов. ред.). (2008). *Філософія педагогічної майстерності*: зб. наук. пр. Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України, Вінницький держ. педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Київ; Вінниця: ДОВ «Вінниця».
- Ничкало, Н. Г., Боровік, О. М. (Упоряд.). (2013). *Педагогічна майстерність академіка І. Зязюна*: зб. наук. пр. Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ: Богданова А. М.
- Ничкало, Н. Г. (Науков. ред.), Штома, Л. Н. (Упор.). (2018). *Іван Андрійович Зязюн: педагог, вчений, філософ*: біобібліогр. покажчик / НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. 4-те вид., перероб., допов. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова.

Nellia Nychkalo

DEDICATION TO UKRAINE, PEDAGOGY, EDUCATION

The article, based on personal memories of the administrative, scientific, and pedagogical activities of Academician Ivan Andriiovych Ziaziun, outlines the contribution of the scientist-pedagogue to the development of Ukrainian pedagogical education and subdisciplines of pedagogy, outlines the predictiveness of his philosophical and pedagogical ideas for Ukrainian education and pedagogical science. In the process of applying the biographical method, the narrative method, and prognostic analysis, the main factors of the professional ascent of I.A. Ziaziun's personality to the heights of pedagogical skill and scientific creativity, life facts about Ivan Andriiovych, and the experience of his research and managerial activities are summarized. The prospects for studying the academician's legacy, and projecting his important ideas in the field of modern pedagogical education, in the field of pedagogic, psychopedagogical research have been outlined. It is proven that the value of the scientific legacy of Academician Ivan Andriiovych Ziaziun lies in its interdisciplinary nature, the basis of which is the methodology of the philosophy of education in the vision of this outstanding Ukrainian scientist. Its roots are in the philosophy of the heart of Hryhorii Skovoroda, Panfil Yurkevych, in Ukrainian folk pedagogy, which found a vivid embodiment in the ideas, concepts, and methods of tens of thousands of teachers. At different historical stages, they gave education their intellect, mind, and inexhaustible love for the child, who grew up, stood on his feet, and, overcoming various disagreements, established himself in his personal life and professional activities.

It is stated that a deep understanding of modern problems of training future teachers and their professional development in the context of globalization and integration processes, creativity, concern, and a predictive approach contribute to the successful implementation of extremely valuable ideas of the concept of pedagogical mastery by I.A. Ziaziun. The scientific heritage of Academician I. Ziaziun is a real philosophical and pedagogical treasure for the further development of education and pedagogical science in Ukraine and other countries.

Keywords: *Academician Ivan Andriiovych Ziaziun; pedagogical mastery; psychopedagogy; interdisciplinary nature of pedagogy; child-centeredness; Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical Education and Adult Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine; values.*

References

- Andrushchenko, V., & Ziaziun, I. (Comps.). (2011). *Kontseptualni pidkhody do rozvytku bahatorivnevoi pedahohichnoi osvity v Ukraini [Conceptual approaches to the development of multi-level pedagogical education in Ukraine]*. Instytut ped. osvity i osvity doroslykh NAPN Ukrainy, Asotsiatsiia rektoriv pedahohichnykh universytetiv Ukrainy. Kyiv: NPU imeni M. P. Drahomanova [in Ukrainian].
- Kremen, V. H. (2017). Naukova spadshchyna Ivana Ziaziuna u vymirakh innovatsiinoho rozvytku osvity [Scientific Heritage of Ivan Zyazyun in the Dimensions of Innovative Development of Education]. In *Naukova spadshchyna akademika Ivana Ziaziuna u vymirakh suchasnosti i maibutnoho [The scientific legacy of academician Ivan Zyazyun in the dimensions of the present and the future]: zbirnyk materialiv I Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova. Retrieved from <http://surl.li/qtncex> [in Ukrainian].
- Nychkalo, N. H., Vovk, M. P., & Filipchuk, N. O. (2024). Pedahohika sertsia i dobra akademika Ivana Ziaziuna [Pedagogy of the heart and good of academician Ivan Zyazyun]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy [Bulletin of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine]*, 6 (1), 1-8. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6106> [in Ukrainian].
- Nychkalo, N. H. (2013). Ukrainska naukova shkola pedahohichnoi maisternosti – skarbnytsia sohodennia i maibutnoho [Ukrainian Scientific School of Pedagogical Mastery – a Treasury of the Present and the Future]. *Ridna shkola [Native school]*, 3, 3-11. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2013_3_3 [in Ukrainian].
- Nychkalo, N. H. (2017). Prohnostychnist naukovoї spadshchyny akademika Ivana Ziaziuna [Predictability of the scientific legacy of Academician Ivan Zyazyun]. In *Naukova spadshchyna akademika Ivana Ziaziuna u vymirakh suchasnosti i maibutnoho [Predictiveness of the scientific heritage of academician Ivan Zyazyun]: zbirnyk materialiv I Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova. Retrieved from <http://surl.li/qtncex> [in Ukrainian].
- Nychkalo, N. H. (Ed.). (2008). *Filosofiiia pedahohichnoiı maısternosti [Philosophy of pedagogical mastery]: zb. nauk. pr. In-t ped. osvity i osvity doroslykh APN Ukrainy, Vinnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Mykhayila Kotsiubynskoho*. Kyiv; Vinnytsia: DOV «Vinnytsia» [in Ukrainian].
- Nychkalo, N. H., & Borovik, O. M. (Comps.). (2013). *Pedahohichna maisternist akademika I. Ziaziuna [Pedagogical skills of academician I. Zyazyun]: zb. nauk. pr. In-t ped. osvity i osvity doroslykh NAPN Ukraıny*. Kyiv: Bohdanova A. M. [in Ukrainian].
- Nychkalo, N. H. (Ed.), Shtoma, L. N. (Comp). (2018). *Ivan Andriiovych Ziaziun: pedahoh, vchenyi, filosof [Ivan Andriyovych Zyazyun: pedagogue, scientist, philosopher]: biobibliohr. pokazhchyk / NAPN Ukrainy, In-t ped. osvity i osvity doroslykh. 4 vyd., pererob., dopov.* Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova.
- Ziaziun, I. A. (2000). *Pedahohika dobra: idealy i realii [Pedagogy of Good: Ideals and Realities]*: nauk-metod. posib. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].

Одержано 23.10.2024 р.